

SUHBATLAR ORQALI O`QUVCHILARDA MILLIY QADRIYATLARNI SHAKLLANTIRISH USULLARI.

Yesenova Nursaule Yesenovna

Navoiy davlat universiteti

“Pedagogika” kafedrası o`qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16025887>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 07-Iyul 2025 yil

Ma`qullandi: 11-Iyul 2025 yil

Nashr qilindi: 17-Iyul 2025 yil

KEY WORDS

suhbat, milliy qadriyatlar, ijodiy mahorat, didaktik shartlar, milliy tarbiya, usullar, bugungi yoshlar, o`quv maqsadlari, ta`lim, o`quvchilar

ABSTRACT

Ushbu maqola zamonaviy ta'lim tizimidagi muhim masala - o'quvchilarda milliy qadriyatlarni rivojlantirishning uslubiy imkoniyatlariga bag'ishlangan. Milliy tarbiyaning ahamiyatini ta'lim siyosati nuqtai nazaridan asoslab beradi, yangilangan ta'lim dasturini tahlil qiladi va suhbatni o'quv resursi sifatida belgilagan o'quv maqsadlarini tizimlashtiradi. Usullar, yondashuvlar, resurslar turlari bugungi yoshlarning talab va qiziqishlarini hisobga olgan holda tanlangan. Mavzu va mazmun jihatidan o'quvchilarda milliy qadriyatlarni ravnaq toptirishga xizmat qiluvchi suhbatlar saralanib, manba sifatida taqdim etildi.

Globalashuv avj olib borayotgan zamonaviy dunyoda turli madaniyatlarning bir-biriga o'zaro ta'sir qilishi tabiiy holat. Bu, o'z navbatida, ayrim xalqlarning o'ziga xos xususiyatlari va qadriyatlarining zaiflashishiga olib keladi. Barchamizga yaxshi ma'lumki, har bir davlatning barqaror taraqqiyoti hamda rivojlanishi inson omiliga, xususan, yosh avlodning ilmiy, ijodiy va ma'naviy salohiyatiga bog'liq. Bugungi kunda yoshlar tarbiyasi muammolari deyarli barcha mamlakatlar uchun umumiy masaladir. Yoshlar tarbiyasi mavzusi bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoev BMT Bosh Assambleyasi 72- sessiyasida shunday dedi: "Bugungi dunyo yoshlari – son jihatidan butun insoniyat tarixidagi eng yirik avloddir, chunki ular 2 milliard kishini tashkil etmoqda. Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo'lib kamolga etishi bilan bog'liq. Bizning asosiy vazifamiz – yoshlarning o'z salohiyatini namoyon qilishi uchun zarur sharoitlar yaratish, zo'ravonlik g'oyasi "virusi" tarqalishining oldini olish. Buning uchun yosh avlodni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, uning huquq va manfaatlarini himoya hilish borasidagi ko'p tomonlama hamkorlikni rivojlantirish lozim, deb hisoblaymiz. O'zbek xalqining asriy an'analari, jumladan, tarbiya sohasidagi an'analari ajdodlarimizning tabarruk dini bilan bog'liq. Yoshi kattalarga salom berish, ularni hurmat qilish, yoshi kichiklar va kuchsizlarni avaylash, ilm olish va kasb o'rganishga da'vat, halol mehnat qilishga chaqirish, qo'shnilar bilan xushmuomala bo'lish kabi an'analari ozbeklar oilalarida, ularning dinga munosabatlaridan qat'iy nazar, yoshlarga singdirib kelingan. Yoshlar tarbiyasida islom ma'rifatining muhim o'rnini e'tiborga olib, O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.M.Mirziyoev 2017-2018-yillarda qator g'oyalar va tashabbuslarni ilgari surdi. Jumladan, Samarqand viloyatida Imom Buxoriy xalqaro ilmiy

tadqiqot markazi, Termizda Imom Termiziy ilmiy tadqiqot markazi va Toshkentda O'zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazini tashkil qilish to'g'risida davlat rahbari va Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari habul qilindi.

Umumiy o'rta ta'lim maktabida fakultativ kurs sifatida o'tkazilgan eksperimental mashg'ulotlarning asosiy maqsadi o'quvchilarda milliy qadriyatlarni shakllantirishning samarali uslub va yondashuvlarini aniqlashdan iborat. Ta'lim va tarbiyani milliy asosda, ta'lim oluvchilarning ehtiyojlarini inobatga olgan holda olib borish uchun eng avvalo "Hozirgi kun yoshlari nimalarga muhtoj, ularni nima qiziqtiradi?" degan savol tug'iladi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda yoshlarning media olamiga qiziqishi katta. Ko'p media kontentidan foydalanishadi. Shu bois tanlov darslarida intervyu janridagi matnlar o'quvchilarda milliy qadriyatlarni shakllantirish vositasi sifatida foydalaniladi. Maqolaning maqsadi - eksperimental tanlov sifatida o'tkazilgan amaliy ish natijasida talabalarda milliy xulq-atvor madaniyatini rivojlantirishning uslubiy imkoniyatlarini taqdim etish.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Ma'lumki, milliy xulq-atvor xususiyatlari gender farqlariga xos tan olinadi. Shuning uchun tadqiqotning nazariy asosi sifatida suhbat davomida kuzatilgan gender farqlari haqidagi ilmiy ishlardan foydalanildi. Erkaklar va ayollar intervyuda lingvistik va nolingvistik vositalardan foydalanishda farqlanadi. "Erkaklar va ayollarning nutq namunalari "qiziqarli" tadqiqot mavzusiga aylanib bormoqda" [2, p. 107]. Umuman olganda, "til sohasi doirasida ularning har birining lug'at tarkibidagi ijtimoiy jins bilan bog'liq bo'lgan til birliklari (so'z, gap, ibora va so'z birikmalari, frazeologiya, maqollar) genderlekt deb ataladi" [3, b. 23]. "genderlekt (inglizcha gender (dia) lektos dialect) Inglizcha. "genderlekt - bir etnik til, milliy til, sotsiolekt doirasidagi erkaklar tillariga nisbatan ayollar tilining leksik, emotsional-ekspressiv, grammatik, stilistik va boshqa xususiyatlari" [4]. Erkaklar va ayollar tilidagi bunday farqlar so'zlashuv jarayonida yaqqol ko'zga tashlanadi. Ayollar tilida his-tuyg'ularni ifodalovchi lug'at ustunlik qiladi, erkaklar ko'pincha intervyu paytida o'zlarini erkin tutishadi, shuningdek, ayollar o'zlarining his-tuyg'ularini ifoda eta olmaydilar.

Tilni milliy xususiyatlarni ifodalash vositasi sifatida qaraydigan lingvomadaniy tushunchaga oid bir qator olimlarning (Axmetjanova Z., Uali N.) fikrlari suhbat matnlarini tahlil qilish orqali o'quvchilarning milliy bilim va tushunchalarini kengaytirish maqsadida foydalanildi [5], [6].

N.Ye.Shurkovaning ta'rifiga ko'ra, qadriyatli yondashuv -bu sub'yekt atrofdagi dunyo ob'yekt bilan barqaror tanlab olinadigan afzalroq aloqasi, agar ushbu ob'yekt o'zining barcha ijtimoiy ma'nosida harakat qilsa, sub'yekt uchun shaxsiy ma'noga ega bo'lsa, jamiyat va shaxs hayoti uchun muhim narsa sifatida qabul qilinadi[4].

V.A.Yadov tadqiqotlarida qadriyatli yondashuv uch komponentli tuzilishga egaligi kuzatildi: -kognitiv komponent -ma'lum bir qadriyatli va u bilan bog'liq hayot tomoni haqidagi tushunchalar va g'oyalar; -emotsional-baholovchi komponent -hodisalar, hodisalarning qadriyatli, ularni baholash bilan bog'liq bo'lgan tajribalar; -motivatsion-xulqatvor komponenti -harakatlarning tajribasi, qobiliyatlari, ko'nikmalari, qadriyat ma'nosiga muvofiq muayyan ijtimoiy harakatlarga xulq-atvorga tayyorligi[5].

Natijalar

Ushbu tadqiqot o'quvchilarning milliy madaniyatimiz, qadriyatlarimiz va jamiyat hayoti masalalari haqidagi tushunchalarini chuqurlashtiradi. Xalqimizning ma'naviy boyligi jahon

sivilizatsiyasidan o'z o'rnini egallab borayotganini ko'radi, g'urur tuyg'usi kuchayadi. Insonlarni milliy qadriyatlarga tayanib yashashga undaydi.

Ushbu natijalarni o'quvchilar tomonidan muhokamalar, yozma ishlar, taqdimotlar va suhbatlar davomida bildirgan fikrlardan aniqlash mumkin deb hisoblanadi. Olingan natijalar quyidagi asosiy xulosalarni ko'rsatadi:

1. Zamonaviy yoshlar ongida shakllangan "Milliy madaniyat va qadriyatlar faqat o'tmish uchun zarur, yangi davrda jahon madaniyatiga yaqin bo'lishimiz kerak" degan noto'g'ri tushuncha noto'g'ri ekanligini tushunib yetdi.

2. Muhokama davomida o'quvchilar tomonidan bildirilgan fikr-mulohazalardan "Vatanparvarlik tuyg'usi", "Vatanparvar bo'lish" tushunchalari shunchaki shior emas, balki katta mas'uliyat ekanligini tushunganliklari yaqqol ko'rindi.

3. "Sokratik davra" suhbatlari davomida talabalar tomonidan bildirilgan fikr-mulohazalardan ko'rinib turibdiki, ular zamonaviy jamiyatimizdagi muammolarni tanqidiy o'rganib, ularni yechishda o'z hissalarini qo'shmoqchi.

4. "Xorijiy jurnalist bilan intervyu", "Omnia oldida so'zlash", "Sokratik davra" kabi amaliy topshiriqlarni bajarish jarayonida o'quvchilarning o'z tafakkuri, ijodiy qobiliyatlari rivojlanib, suhbat janrining o'ziga xos xususiyatlarini anglab yetganini ko'rish mumkin.

5. Dars yakunida talabalar tomonidan berilgan fikr-mulohazalardan ko'rinib turibdiki, ular o'zbek ayolidagi hayo, vazminlik, mehr-oqibat, erkaklarga hurmat kabi fazilatlar juda muhim milliy qadriyatlar ekanligiga ishonch hosil qildilar. Fikrimizcha, tahlilga taqdim etilgan suhbatlar va maxsus tahliliy topshiriqlar o'quvchilarni o'zbek ayollarining ana shu fazilatlariga e'tibor qaratishga, o'ylashga undadi.

6. Oilaviy qadriyatlar xalqimiz uchun juda muhim ekanligini o'quvchilarning fikr-mulohazalaridan ma'lum bo'ldi.

Muhokama

Ushbu tadqiqotda yoshlar tarbiyasida milliy qadriyatlarni rivojlantirishning ahamiyati va ularning rivojlanishdagi roli batafsil o'rganildi.

O'tkazilgan eksperimental darslar natijalarini aks ettirish uchun quyidagi mezonlar aniqlandi:

1. O'quvchilarning milliy madaniyatimiz, jamiyat hayoti masalalari haqidagi tushunchalari chuqurlashadi.

2. Xalqimiz ma'naviy boyligi jahon sivilizatsiyasidan o'z o'rnini egallab borayotganini ko'radi, g'urur tuyg'usi kuchayadi.

3. Mustaqil fikrlashni rivojlantiradi.

4. Insonlarni milliy qadriyatlarga tayanib yashashga undaydi.

Eksperimental darslar uchun yozgan o'z-o'zini aks ettirishni tahlil qilib, biz quyidagi natijalarga erishganimizni aniqladik:

1. Talabalar zamonaviy yoshlar ongida shakllangan "Milliy madaniyat va qadriyatlar faqat o'tmish uchun zarur, yangi davrda jahon madaniyatiga yaqin bo'lishimiz kerak" degan noto'g'ri tushuncha ekanligini ko'ra oldi.

2. Muhokama davomida talabalar tomonidan bildirilgan fikr-mulohazalardan "Vatanparvarlik tuyg'usi", "Vatanparvar bo'lish" tushunchalari shunchaki shior emas, balki katta mas'uliyat ekanligini tushunganliklari yaqqol ko'rindi.

"Aholining ko'chishi" leksik mavzusi doirasida "Sokratik davra" metodi bilan suhbat

orqali o'quvchilarning milliy qadriyatlarini rivojlantirish maqsadida foydalanildi [13]. Bu amaliy usul. Oldingi darslarda talabalarga yo'l-yo'riq ko'rsatgan holda tayyorlangan suhbatlarni tahlil qilishga o'rgatilgan. Ushbu tahlillar davomida talabalar suhbat janrining xususiyatlari bilan tanishdilar. Intervyu oluvchi ma'ruzachining suhbat maqsadiga muvofiq lingvistik va nolingvistik vositalardan unumli foydalanishiga oid misollarni ko'rdi. Talabalar endi bu bilimlarni Sokrat doirasidagi suhbatlarni tashkil qilishda qo'llashlari mumkinligi taxmin qilingan edi. Sokrat intervyusining mavzusi: Miyaning ketishini to'xtatish mumkinmi? Dastlabki sinf o'quvchilari ixtiyoriy ravishda ikkita pozitsiyaga ko'ra ikki guruhga bo'lingan: "Intellectual migratsiyani to'xtatish mumkin" va "Intellectual migratsiyani to'xtatib bo'lmaydi". Biz bu guruhlardan birini ichki doira, ikkinchisini esa tashqi doira sifatida belgilab oldik. Har bir doira taqdimotchi (intervyuer) tanlaydi. Shundan so'ng, tayyorgarlik ko'rish uchun vaqt bor. Guruhlardagi talabalar mavzu bo'yicha o'z nuqtai nazarlarini isbotlash uchun ma'lumot tayyorlaydilar. Tashkilotchilar: suhbat uchun kirish nutqini tayyorlang, har bir talaba uchun savollar. Suhbat davomida u har bir savol bilan tanishtiradi, talabalarning javoblarini umumlashtiradi va xulosalar chiqaradi. Nihoyat, umumiy xulosa chiqariladi. Suhbat-munozara boshida talabalar ikki doiraga joylashadilar: ichki va tashqi doira. Ichki doira muhokama qilayotganda, tashqi doira kuzatadi. Nihoyat, u ichki doiraga fikr bildiradi. Shundan so'ng, doiralar joylarni o'zgartiradi. Ikkala davra muhokamasi tugallangandan so'ng o'qituvchi fikr-mulohazalarini bildiradi va xulosalar chiqaradi.

Xulosa va tavsiyalar

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, yangilangan ta'lim dasturi doirasidagi muloqot o'quv manbasi sifatida o'quvchilarda milliy qadriyatlarni rivojlantirishda katta imkoniyatlarga ega. Buning sababi shundaki, suhbatlar boshqa manbalarga qaraganda ko'proq vizual va, eng muhimi, real hayot bilan chambarchas bog'liqdir. Intervyuni o'quv manbasi sifatida tanlashda suhbat mavzusi, mazmuni va maqsadini, eng muhimi, suhbat davomida oshkor bo'ladigan suhbatdoshlarning ma'naviy qadriyatlarini hisobga olish muhimdir. Faqat bu holatda u o'quvchilarga ta'sir qilishi mumkin. Berilgan topshiriqlar ham o'quvchilarni qiziqtiradigan va ularga bosim o'tkazmasdan o'z fikrlarini bildirishi uchun mo'ljallangan bo'lishi kerak. O'quvchilarning bilish qobiliyati, so'z boyligi, nutqiy ko'nikmalari har xil bo'lganligi sababli, hamma o'quvchilar ham ularga berilgan topshiriqlarni darhol tushunib, bajara olmasligi aniq. Shuning uchun o'quvchilarni majburiy formativ baholash topshiriqlari orqali qo'llab-quvvatlash muhimdir. Yoshlarni milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashning quyidagi vazifalari o'z dolzarbligini saqlab kelmoqda: «Yoshlarni ijtimoiy va yakka tartibdagi foydali mehnatga jalb qilish, bu jarayonda yoshlarning qiziqishi, iste'dodi, manfaatiga bo'lgan e'tiborni kuchaytirish», «Yoshlarda ijtimoiy faollik fazilatini, yetakchilik xususiyatlarini oshirish», «Milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'un holda milliy g'oyaning, milliy mafkuraning asosiy tamoyillari sifatida keng qamrovli darajada targ'ib va tashviq qilish», «O'tmish merosimiz yutuqlari, mustaqillik adabiyoti, san'ati yutuqlarini keng targ'ib qilish», «Milliy an'analar, urf-odatlar ruhida tarbiyalashni kuchaytirish, ayni paytda umuminsoniy va zamonaviy yutuqlarga tayangan holda g'oyaviy tarbiyani tashkil qilish zarur», «Yoshlar salohiyatini oshirish, ularning hayotda o'z o'rinlarini topishlarini ta'minlash bilan bog'liq ishlarni kuchaytirish».

Adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2023 yil 22 dekabr kuni Respublika Ma'naviyat va ma'rifat kengashining kengaytirilgan majlisida "Ma'naviyat hayotimizda yangi kuch, yangi harakatga aylanishi kerak" mavzusida nutqi
2. Жабборов Хазрат Хусенович. Психологические особенности идеологического влияния "массовой культуры" на человеческий разум. СОЦИАЛЬНЫЙ ПСИХОЛОГ журнал для психологов. Основан в 2000 году в Ярославль. 2016 №2 (32). -С. 56-66.
3. Мясищев В.Н. Психология отношений. Под ред. А.А. Бодалева. М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2003.
4. Савинова Л.Ю. (2019) Трудности диагностики эмоционально оценочного компонента ценностных отношений младших школьников. Комплексные исследования детства, т. 1, No 1, с. 57–64. DOI: 10.33910/2687-0233-2019-1-1-57- 64.
5. Ядов В.А. Социальная психология личности // Социология и современность. 2003. Т. 1. С. 75-90, 106-120.
5. Balamurali, E., Hariharasudan, A., Merly, T., G. (2023). Women In Society Through The Aspect Of Language. Journal of Intercultural Communication, 23(1), 107-112. doi.org/10.36923/jicc.v23i1.149. URL: https://www.researchgate.net/publication/370477563_Women_in_Society_Through_the_Aspect_of_Language [accessed May 19 2024].
7. Dursun B. (2023). A Qualitative Research Technique: Interview. Journal of Interdisciplinary Educational Research, 7(14), 100-113, DOI: 10.57135/jier. 1245193. URL: https://dergipark.org.tr/en/pub/jier/issue/77066/1245193#article_cite
8. Ксения Приданникова. «Круги Сократа»: как диалектический метод используется в обучении. <https://4brain.ru/blog/krugi-sokrata-kak-dialekticheskij-metod-ispolzuetjsja-v-obuchanii/>

INNOVATIVE
ACADEMY